

1 Uppdraget

Tankesmedjan Seniorkraft beslutade den 19 november 2019 att göra ”en utredning om vad pensionärer valt att arbeta med eller ägna sig åt efter pensioneringen.” Utredningen ska enligt uppdraget bland annat undersöka sysselsättning bland pensionärer totalt och i olika ålderskategorier; skillnader i sysselsättning mellan stad och land, olika yrkeskategorier, obetalt och betalt arbete.

Bakgrunden till intresset för sysselsättningen bland pensionärer bottnar i Tankesmedjan Seniorkrafts målsättning, nämligen ”att föreningens syfte är att verka för att äldres kunskap, kapacitet och livserfarenhet tas till vara och att öka insikten om den viktiga roll som människor i den tredje åldern spelar i dagens samhälle”.

Tankesmedjan Seniorkraft bildades för snart 20 år sedan bland annat som en reaktion på ett samhällsklimat där de äldre successivt kommit att uppfattas som en börda som stod i vägen för den yngre generationen och vars arbetsinsatser på arbetsmarknaden nedvärderades. Framförallt fyrtiotalisterna stod i skottgluggen för debatten och beskrevs som jätteproppen Orvar eller som ”köttberget av 40-talister som vi 60-talslister ska föda”.¹

Tankesmedjan uppfattar att det nu skett en viss omsvängning i samhällsklimatet som innebär att såväl äldre arbetskraft som pensionärer fått större spelrum på arbetsmarknaden.

I tidningarna skrivs om nystartade företag som Veterankraft, Pensionärspoolen, Seniorbolag, vars affärsmodell går ut på att sysselsätta seniorer som känner att de har mer att ge på arbetsmarknaden. Pensionerade poliser, lärare, ingenjörer, sjuksköterskor som har jobbat i yrken där bristen idag är stor på arbetskraft lockas tillbaka till arbetslivet. Intresset för de äldre på arbetsmarknaden hos både företag och myndigheter som anlitar dem och hos pensionärerna själva verkar hela tiden öka. Frågan är således om detta ökade intresse de facto har lett till högre sysselsättning bland dagens pensionärer?²

2 Sysselsättningen bland äldre ökar

¹ Uttalandet om köttberget gjordes av dåvarande finansminister Per Nuder 2004 och blev mycket omdiskuterat. Ordet ”köttberg” är hämtat från den europeiska jordbrukspolitiken och betyder helt enkelt överproduktion av kött som det inte finns någon marknad för.

² Statistiken i det följande är hämtad från SCB:s arbetskraftsundersökningar (AKU). AKU beskriver utvecklingen på arbetsmarknaden för Sveriges befolkning i olika åldersgrupper mellan 15-74 år. Det finns ingen statistik över sysselsättningen bland pensionärer. Därför beskrivs i denna promemoria sysselsättningen bland äldre företrädesvis i åldersgruppen 65-74, den ålder då många avslutar eller trappar ner sitt yrkesarbete på grund av pension.

En snabb titt på statistiken från SBC ger oss svaret (se bifogade graf på s. 5). Nästan 195 000 personer i åldern 65-74 år var sysselsatta under 2019 av vilka 125 000 var anställda och 69 500 egenföretagare.³ Sysselsättningen bland äldre i denna ålderskategori har nästan fördubblats under de senaste tio åren. Under samma tidsperiod har även sysselsättningsgraden i åldersgruppen 65-74 ökat, från 12,5 till 17,5 procent. Även sysselsättningsgraden i åldersgruppen 55-64 har ökat mycket kraftigt under denna period och uppgick till 77,9 procent 2019. Trenden pekar följaktligen tydligt mot att allt fler äldre inklusive de som nått pensionsåldern väljer att stanna kvar på arbetsmarknaden. Även om sysselsättningsgraden är högre bland män i båda dessa ålderskategorier är sysselsättningsökningen störst bland kvinnorna.⁴⁵

Av figuren på sidan 5 framgår att det framförallt är antalet anställda som ökat, men andelen företagare är fortfarande högre än i övriga åldersgrupper. Det är intressant att konstatera att sysselsättningsgraden bland äldre även ökade under finanskrisen 2008-2009.

Man bör dock ha i åtanke att sysselsättning inte är samma sak som att arbeta heltid. Majoriteten av de sysselsatta i åldern 65-74 år jobbar *mindre än 35 timmar per vecka*⁶ De äldre, liksom de yngre som är på väg in på arbetsmarknaden, arbetar i högre utsträckning *deltid* samtidigt som den stora majoriteten på svensk arbetsmarknad är heltidssysselsatta. Intressant är också att notera att i åldern 55-64 år är heltidsarbete vanligast. 87,5 procent av männen och 70,5 procent av kvinnorna i denna ålderskategori var heltidssysselsatta år 2018. Vid 65 års ålder går antalet heltidssysselsatta ner.⁷

Inom vilka *branscher* är det vanligare att fortsätta att arbeta efter fyllda 65 år? Kvinnor arbetar företrädesvis inom vård och omsorg och utbildningsväsendet. Drygt hälften av de kvinnor som fortsätter arbeta efter 65 års ålder arbetar i dessa branscher. Män som fortsätter att arbeta efter 65 års ålder är mera spridda över olika branscher, t ex tillverkningsindustri, transportsektorn eller inom den privata tjänstesektorn.

Äldre *högutbildade* är sysselsatta i större utsträckning än lågutbildade. Med ökad utbildningsnivå ökar sysselsättningsgraden och den är som allra högst bland dem som har långa högskoleutbildningar (tre år eller mer). Sambandet mellan utbildningsnivå och fortsatt sysselsättning efter pensionsåldern är inte förvånande. Lågutbildade arbetar oftare inom okvalificerade yrken i fysiskt slitsamma jobb med dålig arbetsmiljö, höga sjukskrivningstal och en överrepresentation när det gäller arbetsskador, vilket gör att många av dessa personer ser fram emot pensionen och att då avsluta sitt yrkesliv.

Då utbildnings- och inkomstnivå i hög grad samvarierar blir effekten att personer med högre inkomst och därmed högre framtida pension fortsätter att arbeta,

³ Av dessa 195 000 var 112 900 (58 procent) män och 81 600 (42 procent) kvinnor.

⁴ SCB:s arbetskraftsundersökningar (AKU)

⁵ Observera dock att sysselsättningen bland de äldre torde vara ännu högre eftersom AKU inte räknar in alla de som arbetar även efter 74 års ålder.

⁶ Ekonomifakta Isabelle Galte Schermer 24/1 2020

⁷ SCB:s arbetskraftsundersökningar (AKU)

medan de som har lägre inkomst och låg framtida pension i högre utsträckning slutar förvärvsarbete tidigare.

Utbildningsnivån för de äldre som fortsätter att driva företag tycks dock sakna betydelse. I alla åldersgrupper är det vanligaste att man är anställd, men i takt med ökande ålder blir andelen som är sysselsatta som företagare större. I synnerhet sker detta efter 65 år. Bland män sysselsatta över 65 år är det nästan lika vanligt att vara företagare som att vara anställd.

En förklaring som ges till den stora skillnaden i andelen företagare som arbetar efter 65 års ålder är att många av dessa tidigare drivit ett företag vid sidan om en anställning. När de fyller 65 år avslutar många sin anställning men fortsätter att arbeta i det egna företaget. De blir då företagare istället för att som tidigare ha klassats som anställda. Vanligast är att driva ett jordbruk eller äga skog inom ramen för en enskild firma.⁸

3 Orsaker bakom den ökade sysselsättningen bland äldre

Som konstaterades i promemorian Äldreboende och anhörigvård (2014 -11-20/amf) växer andelen äldre i befolkningen i takt med att medellivslängden ökar. Medellivslängden är idag 84 år för kvinnor och nära 81 år för män. Fram till år 2070 beräknar Statistiska centralbyrån att medellivslängden kommer att öka med ytterligare drygt fem år för kvinnor och med sex år för män.

När andelen pensionärer i befolkningen ökar måste varje arbetande person försörja allt fler. På sikt är denna utveckling inte hållbar. För att förhindra att försörjningsbördan ökar behöver vi arbeta högre upp i åldrarna.

Hur välfärden ska organiseras och finansieras i framtiden är en högaktuell fråga. Sverige står, tillsammans med många andra länder, inför en demografisk utmaning men en åldrande befolkning, vilket kommer att innebära att fler är pensionärer och att färre förvärvsarbetar. Dessutom stiger etableringsåldern på arbetsmarknaden på grund av att fler studerar längre.

Den finns en parlamentarisk enighet om att ett senareläggande av utträdesåldern från arbetsmarknaden är en viktig åtgärd för att klara finansieringen av framtidens välfärd. I och med att medellivslängden ökar kommer det att krävas fler arbetade år för att långsiktigt acceptabla pensionsnivåer ska kunna finansieras.

Varför har sysselsättningen och sysselsättningsgraden ökat bland de äldre kan man fråga. Institutet för arbetsmarknads- och utbildningspolitisk utvärdering (IFAU) har undersökt tänkbara förklaringar till det ökade arbetskraftsdeltagandet bland de äldre, i detta fall åldersgruppen (55-69 år).⁹

I rapporten undersöks relevansen av sju tänkbara förklaringar. De första tre – förändringar i folkhälsa, utbildning och arbetsmiljö – gäller den äldre befolkningen, medan övriga fyra – pensionsreformen, jobbskatteavdraget, den

⁸ Äldres arbetskraftssituation, arbetsförmedlingen 2018-05-16

⁹ IEAU Rapport 2017:18

avtalsbestämda pensionsåldern och de striktare reglerna för sjukersättningen – gäller institutionella förändringar.

Man fann att ökningen i arbetskraftsdeltagandet i huvudsak förklaras av förbättrad hälsa och högre utbildning samt av striktare krav för att bli beviljad sjukersättning. Vidare noteras att 1998 års pensionsreform skapade ekonomiska incitament för ett högre arbetskraftsdeltagande, vilket bland annat medfört att de som lämnar arbetslivet för ålderspension numera gör det vid en genomsnittlig högre ålder.

Att dagens äldre är generellt vid betydligt bättre hälsa än tidigare generationers äldre är oomtvistat. Medellivslängden ökar successivt och många äldre är såväl villiga som kapabla att stanna kvar längre på arbetsmarknaden. Mycket talar för att den positiva utvecklingen kommer att bestå framöver. Utbildningsnivån bland de äldre har successivt ökat och det gäller i synnerhet för kvinnor. Numera har närmare 38 procent av de äldre kvinnorna (55-64 år) en högskoleutbildning. Fortfarande är den generella utbildningsnivån lägre bland äldre, men med tiden kommer skillnaderna att minska.

Från samhällets sida har ett flertal reformer genomförts de senaste åren för att öka sysselsättningen bland äldre. I september 2001 ändrades lagen om anställningsskydd (LAS) så att tillsvidareanställda fick rätt men inte skyldighet att behålla sin tjänst fram till 67 års ålder. Från och med januari 2003 gäller denna regel för alla kollektivavtal. I januari 2007 sänktes arbetsgivaravgiften och egenavgiften för personer över 65 år från 26,37 till 10,21 procent. Samtidigt infördes ett förhöjt jobbskatteavdrag för personer över 65 år. År 2016 höjdes arbetsgivaravgiften tillfälligt för att under 2019 återgå till 10,21 procent.

Förutom privatekonomiska fördelar för den enskilde är det dessutom ekonomiskt fördelaktigt för arbetsgivarna. I de flesta tjänstepensionsavtalen upphör arbetsgivarnas inbetalningar när arbetstagaren uppnått 65 år. Även efter 67 års ålder är det allt fler som jobbar kvar enligt överenskommelse med arbetsgivarna; oftast på deltid eller i form av tillfälliga inhopp, samtidigt som dessa personer uppbär ålderspension.

4 Avslutande kommentar

Sysselsättningen för de äldre på den svenska arbetsmarknaden har utvecklats positivt under de senaste åren. Det gäller såväl de äldre i ålderskategorin 55-64 som i ålderskategorin 65-74. Sverige har den högsta sysselsättningsgraden i hela EU. Det gäller totalt men även med avseende på de äldre åldersgrupperna. I ålderskategorin 55-64 ligger Sverige i topp inom EU och i ålderskategorin 65-74 är det endast Estland och Lettland som ligger på en något högre sysselsättningsnivå. Mer än nio av tio av de äldre i ålderskategorin 55-64 har en tillsvidareanställning.¹⁰

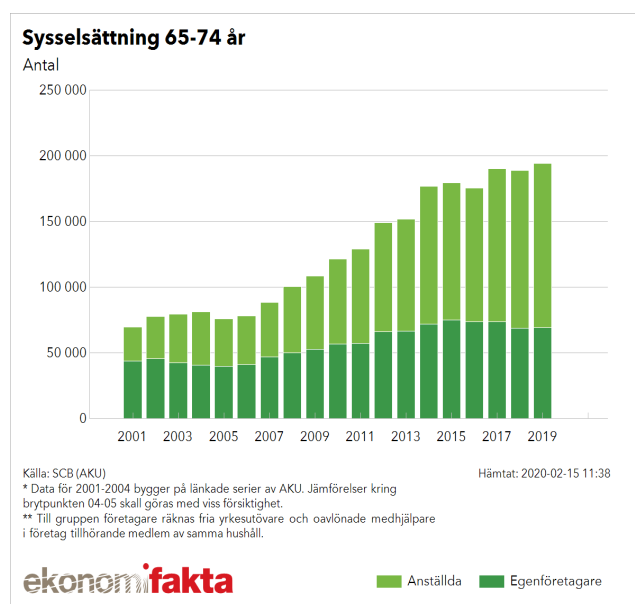
Förutsättningarna för att arbeta längre upp i åldrarna är bättre än någonsin. Dagens äldre är generellt vid betydligt bättre hälsa än tidigare generationers

¹⁰ Äldres arbetskraftssituation. Arbetsförmedlingen 2018-05-16

äldre och kan därmed i högre utsträckning förväntas vara kapabla att stanna kvar längre på arbetsmarknaden.

Sammanfattningsvis har de senaste årens goda arbetsmarknadsläge gynnat den äldre delen av befolkningen med stigande arbetskraftsdeltagande och sysselsättning som följd. Inom många områden råder det dessutom en påtaglig arbetskraftsbrist (lärare, poliser, sjuksköterskor med flera yrkeskategorier) och arbetsgivare har svårt att hitta kvalificerad personal. Sannolikt har den rådande situationen bidragit till att attraktionskraften hos den äldre arbetskraften har höjts ytterligare.

Utöver den ökande andelen förvärvsarbetande bland de äldre som uppnått 65 år finns också ett stort antal äldre personer som arbetar ideellt som volontärer, som medhjälpare i företag,¹¹vårdare av anhöriga och sjuka, som ger läxhjälp, engagerar sig i språkträning för invandrare m.m. Frivilligorganisationer spelar här en angörande roll. Någon offentlig statistik eller specifika studier av omfattningen av detta obetalda arbete har jag dock inte funnit. Det rör sig utan tvekan om många tusen personer som genom sitt arbete ger ett ovärderligt bidrag till samhället.



2020-02-22/ Ann Marie Fallenius

¹¹ Observera att i figuren ovan har SCB inkluderat oavlönade medhjälpare till företagare.